

HC 1 – Ab intestaat erfrecht

De eerste twee weken gaan over het ab intestaat erfrecht.

De regels van erfrecht zijn neergelegd in boek 4 BW. Ook krijgen we nog te maken met het oude erfrecht en het overgangsrecht. Het oud BW is te vinden op nestor en mag mee naar het tentamen. Het erfrecht bevat onder andere regels omtrent de overgang van vermogen en de rechten en plichten van de erfgenaam.

Men kan van het wettelijk/versterf erfrecht afwijken door een testament te maken. Ook kan men met een testament ten dele afwijken van het wettelijk erfrecht en voor het overige de bepalingen van wettelijk erfrecht in stand laten.

Erfgenaamschap betekent overgang onder algemene titel, van een geheel of evenredig deel van de nalatenschap, dus niet van een bepaald goed.

De verdeling gebeurt door de gezamenlijke erfgenamen. De verdeling is een overeenkomst van de deelgenoten. Na de verdeling zal nog geleverd moeten worden.

Het legaat houdt in het toekennen van een vorderingsrecht. Dit lijkt op erfgenaamschap, maar de legataris hoeft niet perse erfgenaam te zijn. Een legaat ziet op een of meer bepaalde goederen, en niet op de gehele nalatenschap of een evenredig deel daarvan. Het legaat zorgt voor overgang onder bijzondere titel. Ook als alle goederen der nalatenschap gelegateerd zijn blijft het overgang onder bijzondere titel. De legataris moet geleverd krijgen van de (gezamenlijke) erfgenamen.

De last is een verplichting. Deze is te vinden in artikelen 4:117 BW en 4:130 BW.

De testeervrijheid is groot, maar er kunnen zich enkele wettelijke inbreuken voordoen. Denk aan de legitieme portie en de andere wettelijke rechten (AWR).

Het ab intestaat erfrecht laat zich leiden door het parentele systeem. De parentelen zijn te vinden in art. 4:10 BW. Er zijn vier parentelen, echter niet alle mensen worden gedekt. Het woord 'achtereenvolgens' zorgt ervoor dat zodra er een erfgenaam in een parentele wordt gevonden, je niet verder hoeft te zoeken in lagere parentelen.

Mensen kunnen erven uit eigen hoofde of door middel van plaatsvervulling. Voor plaatsvervulling zie art. 4:10 lid 2 BW. Plaatsvervulling is bij een ouder nooit aan de orde. Ook bij testament treedt nooit plaatsvervulling op. Plaatsvervulling zorgt ervoor dat wanneer iemand niet kan erven door redenen genoemd in art. 4:10 lid 2 BW, een nakomeling van de persoon die niet kan erven, wel kan erven. Denk aan vooroverlijden of onterving. Bij het berekenen van het erfdeel kun je gebruik maken van de methode: hoofden + staken = y, het erfdeel is 1/y.

In de tweede parentele vind je de broers en zussen. Hieronder vallen ook de halfbroers en halfzussen. Zie ook art. 4:11 lid 2 BW. Een halfbroer/halfzus krijgt de helft.

Als bijzonderheid kan genoemd worden dat de ouders altijd minimaal een kwart moeten krijgen. Hier moet je op letten wanneer je de erfdeelen berekent. Krijgt een ouder volgens de berekening minder, dan moet het erfdeel van de ouder verhoogd worden tot een kwart.

Enkele bijzonderheden die verder genoemd worden:

De commoriëntenregel in art. 4:2 BW. Dit ziet op het geval waarin twee personen die erfgenaam van elkaar kunnen zijn (echtgenoten) tegelijk overlijden. Dit speelt niet indien het echtpaar kinderen heeft.

De onwaardigheid in art. 4:3 BW. Let op lid 1 sub b en lid 3. Er kan plaatsvervulling optreden.

Wat moet onder echtgenoot worden verstaan? Raadpleeg hiervoor de artikelen 4:8, 4:13, 4:32 BW.

HC 13 – 8 dec. 2010 – Boedelafwikkeling I

Bij het maken van een testament kun je met veel dingen rekening houden. In casus 1 die wordt behandeld bij het HC is het bijvoorbeeld mogelijk om een kind waarmee de ouder niet goed kan opschieten te onterven of om aan dat kind allerlei onnodige goederen te legateren.

Bedacht moet worden bij dit soort oplossingen wat de eventuele gevolgen zijn. Bij de onterving van een kind treedt plaatsvervulling op, zodat die kinderen van de ontferde zoon of dochter erfgenamen worden.

Bij punt c van casus 1 kan worden gekeken naar art. 4:36 BW waar de vergoeding voor geleverd werk is geregeld. Als een kind arbeid heeft verricht in het bedrijf van een ouder en hier nooit een fatsoenlijke beloning voor heeft gekregen, kan deze zich beroepen op een som ineens na het overlijden van de ouder. Dit is een bepaling van dwingend recht, en kan dus niet worden omzeild in een gemaakt testament (art. 4:41 BW).

Wanneer een erflater het vermoeden heeft dat een toekomstig erfgenaam aan de drugs is of anderszins niet voor rede vatbaar is, kan hij hier iets tegen doen. Dit kan door middel van het bewind, geregeld in art. 4:75 BW. Bij de afwikkeling is het belangrijk om te kijken naar schenkingen die al zijn gedaan aan erfgenamen. Deze komen namelijk in mindering op hun erfdeel, dit wordt ook wel 'inbreng van giften' genoemd. De bepaling van art. 4:70 BW leert dat giften ook in mindering komen op de legitieme portie.

Bij het openvallen van een nalatenschap zijn er een aantal algemene punten die belangrijk zijn. Allereerst geldt het saisine-beginsel. Dit is beschreven in art. 4:182 BW en houdt in dat bij het openvallen van de nalatenschap de erfgenamen de erflater opvolgen van rechtswege. Na het overlijden van de erflater dient er onderzoek te worden gedaan naar een eventueel testament. Dit kan door middel van het controleren van het Centraal Testamentenregister (CTR). Hierna worden de erfgenamen voor de keuze gesteld wat ze met de nalatenschap willen doen. Zij kunnen hierbij zuiver aanvaarden, beneficiair aanvaarden of verwerpen.

Voor bepaalde personen is een functie bij de afwikkeling weggelegd. Het kan dan gaan om bijvoorbeeld een executeur. De rol van de notaris is in deze gevallen erg belangrijk. De notaris die verantwoordelijk is voor de afwikkeling van de boedel wordt ook ingeschreven in het boedelregister.

De tweede fase bij de afwikkeling van een nalatenschap is de uitvoering van een testament. Voorafgaand aan de uitvoering wordt eerst geïnventariseerd wat er allemaal in de boedel zit en wordt er vereffend. Tussen de verschillende testamenteën bestaat veel flexibiliteit. Soms blijft er veel over, dan weer weinig, de ene keer zijn er legaten dan wel lasten opgenomen.

De derde en laatste fase wordt gevormd door het daadwerkelijk verdelen van de nalatenschap. Hetgeen wat na vereffening nog over is, wordt onder de erfgenamen verdeeld. Er hoeft niet altijd verdeling plaats te vinden. Het kan ook zo zijn dat er slechts één erfgenaam is, dan is uiteraard verdeling niet mogelijk. Een andere mogelijkheid waarbij er niet wordt verdeeld is dat er een OBV bestaat. In dat geval verdeelt het testament de nalatenschap. Bij een wettelijke verdeling hoeft ook niet te worden verdeeld, dit wordt immers door de wet gedaan.

De persoon die op een verklaring van erfrecht afgaat, is te goeder trouw. Binnen Europa bestaat er geen uniforme verklaring. Elk land kent zijn eigen regels wat weer zorgt voor verschillende verklaringen. Inmiddels is er op Europees niveau een verordening tot stand gekomen die uniformiteit moet bevorderen. Deze regeling vindt toepassing in alle lidstaten van de EU. Het gaat om een formulier dat wordt uitgegeven door het gerecht dat ook bevoegd is om de nalatenschap af te wikkelen. Voor Nederland geldt dat deze bevoegdheid ook rust op de notaris, dus deze mag ook de formulieren uitgeven. Het grote nadeel van de Europese verklaring van erfrecht is dat deze maar drie maanden geldig is. Dit vindt zijn oorzaak in het behouden van de rechtszekerheid.

Bij de afwikkeling van een nalatenschap zijn de bepalingen van gemeenschap en verdeling uit boek 3 van belang. Zowel de regeling van de bijzondere gemeenschap (art. 3:189 lid 2 BW) als de regels van de algemene gemeenschap zijn hier van toepassing. Uiteraard spelen de regels van verdeling ook een rol. In art. 3:166 BW is bepaald wat onder een gemeenschap wordt verstaan. Namelijk wanneer een goed aan één of meer personen toekomt en deze dus deelgenoten zijn.

Het uitgangspunt van verdeling is gezamenlijk handelen. Op de rechtsverhouding tussen de verschillende deelgenoten kunnen redelijkheid en billijkheid een rol spelen, art. 3:166 lid 3 BW.

Het genot en gebruik van het goed is binnen een gemeenschap van iedereen. Van beheer wordt gesproken wanneer het gaat om de normale exploitatie van een goed (3:170 lid 2 BW). Beheer dient altijd gezamenlijk te geschieden! Een stap verder dan beheer is het beschikken over een goed. Als er zowel wordt beschikt als beheert over een goed wordt gesproken van bestuur.

Op grond van art. 3:190 BW mag er niet zomaar door één persoon worden beschikt over een goed. Dit dient altijd te gebeuren met toestemming van de rest van de gemeenschap. Er geldt beschikkingsonbevoegdheid ten opzichte van het goed. De achterliggende gedachte is dat het anders onmogelijk wordt om over het goed te beschikken. Daarentegen is het wel mogelijk om te beschikken over jouw eigen aandeel in de gemeenschap. De enige beperking hierop is wanneer de rechtsverhouding zich hier tegen verzet.

In het tweede lid van art. 3:194 BW wordt de sanctie geregeld die staat op het verzwijgen van goederen bij het opmaken van de boedel. Wanneer een deelgenoot zich hier schuldig aan maakt verbeurt hij zijn aandeel in die goederen. Hof Arnhem heeft op 31 aug. 2010 hier over beslist in een zaak. Het ging om een man en een vrouw die in echtscheiding lagen en een convenant hadden opgemaakt om de huwelijksgemeenschap te verdelen. Man had echter verzwegen dat hij voor de helft gerechtigd was tot een huis wat hij met zijn nieuwe vriendin had. Zijn echtgenote beriep zich op art. 3:194 BW en werd zodoende voor de helft eigenaar van het huis.

Verdeling (3:182 BW) kan worden gezien als een meerzijdige rechtshandeling, waaraan alle deelgenoten dienen mee te werken. Van verdeling is pas sprake als de onverdeeldheid wordt opgeheven t.a.v. minimaal één persoon en één goed.

Wanneer erflater A zijn huis legateert aan erfgenaam B, is er dan sprake van verdeling? Het antwoord is nee. Het gaat hier namelijk om een nakoming van een schuld van de nalatenschap. Stel, er zit een auto in de boedel en deze komt toe aan drie erfgenamen. Als erfgenamen B en C de auto verkopen aan erfgenaam D, is er dan sprake van verdeling? Antwoord, ja. De onverdeeldheid wordt immers opgeheven door de koop. Wanneer de erflater een koopovereenkomst heeft gesloten, maar de levering vindt pas na zijn overlijden plaats dan is er geen sprake van verdeling. Het gaat dan om de voldoening van een schuld.

Het kan voorkomen dat de verdeling gebonden is aan een bepaalde vorm. Zo is in art. 3:183 lid 2 BW bepaald dat wanneer er geen vrij beheer over de goederen is er alleen verdeeld kan worden door middel van een notariële akte en goedkeuring door de kantonrechter. Zie ook art. 3:185 BW.

Na het verrichten van de rechtshandeling uit art. 3:182 BW kan nog niet daadwerkelijk worden gesproken over verdeling. Er dient immers nog te worden geleverd. Onder de levering wordt vaak ook verdeling gesteld. Na de verkrijging van het goed behoudt de erfgenaam het goed onder dezelfde titel als bij de onverdeeldheid ten tijde van de gemeenschap.

Als peildatum kan worden aangenomen het moment van verdeling, tenzij ander is overeengekomen of door de werking van redelijkheid en billijkheid anders wordt bepaald. Een verblijvingsbeding is hier een voorbeeld van. Dit is een soort verdeling, een “verdeling bij voorbaat”.

Een belangrijk fiscaal aspect bij verdeling is art. 3 WBR. Dit artikel regelt dat over een goed wat binnen een gemeenschap wordt verkocht geen overdrachtsbelasting wordt geheven.

Het uitgangspunt van verdeling, te weten de medewerking van alle deelgenoten, komt in casus 3 nogmaals aan de orde. Wanneer een erfgenaam vraagt om een voorschot op zijn erfdeel is dit niet mogelijk. Het uitkeren van het geld of goed wordt namelijk gezien als een verdeling is dus is de medewerking van iedereen vereist.

Een belangrijk beginsel is de gedwongen schuldtoerekening, art. 4:227 BW jo. 4:228 BW. Hiervan is sprake wanneer er een erfgenaam is waar nog een vordering op rust. De vordering gaat door vermenging teniet (art. 6:161 BW). De gegoedheid van de schuldenaar speelt geen rol bij de verdere verdeling.

De regeling omtrent de inbreng van giften is anders dan de regeling zoals deze geldt bij de legitieme portie. Art. 4:229 BW bepaalt dat een gift kan worden aangemerkt als een ‘voorschot’, tenminste als dit zo is bepaald door de erflater.

HC 14 – 15 dec. 2010 – Boedelafwikkeling II

De inbreng van giften is neergelegd in afdeling 4.6.4 van boek 4. Het betreft niet de regeling ten aanzien van de legitieme portie, maar een verdelingshandeling. Er wordt ook wel gesproken van een ‘voorschotje’ op je erfdeel. Wanneer jou iets geschonken is onder voorwaarde van inbreng (‘inbrengverplichting’).

De inbrengverplichting brengt echter niet met zich dat jij voor een kleiner deel erfgenaam bent. De breuk wordt niet beïnvloed, het erfdeel blijft gelijk. Zie ook casus 3. Drie erfgenamen elk voor een derde, ondanks de gift onder inbrengverplichting. Dit staat niet letterlijk in de wet, maar vloeit voort uit de strekking van de wet.

Wanneer is er sprake van een inbrengverplichting? In ieder geval indien een inbrengverplichting is voorgeschreven volgens art. 4:229 BW. Onder oud recht was dit aanzienlijk strenger geregeld, toen werden afstammelingen altijd geacht een ‘voorschotje’ te hebben gekregen.

De inbrengverplichting kan opgelegd worden 1) bij de schenking, 2) bij testament. Dus ook als je iets geschonken krijgt (erflater leeft nog), dan kan bijvoorbeeld 10 jaar later bij overlijden van de erflater, alsnog uit het testament blijken dat de schenking onder inbrengverplichting is gedaan. Niet te vroeg juichen dus.

De inbrengverplichting is regelend recht. Het zorgt bovendien niet voor een verandering in aansprakelijkheid van de erfgenamen.

Hoe de inbreng geschiedt, is te vinden in art. 4:233 BW. Het geschiedt eenvoudigweg doordat de erfgenaam (die onder inbrengverplichting iets geschonken heeft gekregen), een kleiner bedrag uit de nalatenschap neemt. Het bedrag van de schenking wordt afgehaald van het erfdeel dat de erfgenaam toekomt. Er wordt dus niets teruggegooid de nalatenschap in. Dit kon onder oud recht wel.

Het tijdstip van waardering van de gift is het tijdstip waarop de gift gedaan is, oftewel: het moment van presteren.

Wat is het maximum van de inbreng? Dit is te vinden in art. 4:233 lid 2. De inbrengverplichting kan nooit meer zijn dan jouw erfdeel. De klapper bevat een methode om het te berekenen. Dit is namelijk niet in alle gevallen makkelijk te zien. Stel er is een nalatenschap van 30 en A, B, C zouden elk 10 krijgen. Maar A heeft reeds een schenking van 400 gekregen, dit komt erop neer dat A en B beide 15 zouden krijgen en C 0. De gift van 400 heeft verder geen gevolgen voor de erfgenaamschap. De legitieme portie kan hier vanzelfsprekend wel spelen, maar dit is een ander verhaal.

Over de inbrengverplichting is een rente verschuldigd van 6 %. Dit is fors te noemen. Art. 4:233 lid 2 BW.

Het overgangsrecht dient ervoor om duidelijk te krijgen of oud recht (voor 2003) of nieuw recht (vanaf 2003) van toepassing is. Men moet onderscheid maken tussen twee soorten nalatenschappen. 1) de nalatenschap die opgevallen is vóór 2003 en waarvan de afwikkeling nog doorloopt na 2003, ook wel de lopende boedel genoemd. 2) de boedel waarvan het testament is opgemaakt onder oud recht, maar de boedel openvalt onder nieuw recht. De boedel valt open op het tijdstip van overlijden van de erflater.

De hoofdregel is neergelegd in art. 68 a Overgangswet (OW), dit artikel zorgt voor onmiddellijke werking. Bijvoorbeeld: in 1990 is een boedel opgevallen en is beneficiair aanvaard. Na 2003 gaan meteen de regels van wettelijke vereffening omtrent beneficiair aanvaarden in.

Een ander voorbeeld: onder nieuw recht is diefstal jegens de erflater een onwaardigheidsgrond, onder oud recht was dit niet het geval. De diefstal is gepleegd in 1970, in 2010 overlijdt de erflater en valt de boedel open. Is de erfgenaam onwaardig geworden? Nee. Zou de nalatenschap onder oud recht zijn opgevallen, dan zou er geen onwaardigheidsgrond zijn geweest. Verkregen rechten onder oud recht worden niet aangetast door nieuw recht, art. 69 OW. Ben je vóór 2003 erfgenaam, dan ben je dat ook na 2003. Hier komt het verschil tussen de lopende boedel (opgevallen onder oud recht, afgewikkeld onder nieuw recht) en de boedel die opgevallen is onder nieuw recht naar voren.

A verklaart onder oud recht bij testament dat de regels van plaatsvervulling overeenkomstig van toepassing zullen zijn. A overlijdt echter pas in 2010 (onder nieuw recht). Hoe moet dan gehandeld worden? Het antwoord dient volgens de Minister gegeven worden door middel van uitleg van het testament (art. 4:46 BW). Het testament wordt uitgelegd naar omstandigheden waaronder het testament is opgemaakt. Een bedoelde omstandigheid is ook het gegeven dat het testament onder oud recht is opgemaakt. Door middel van het in 2003 ingevoerde artikel 4:46 BW (onmiddellijke werking) ga je een oud testament uitleggen. Je kan dus niet zeggen dat de regels van oud recht van toepassing zijn. Er is slechts sprake van een 'oude inkleuring' (itt art. 71 OW). Soms echter geeft de wet expliciet aan dat het anders moet.

Zie sheet 25. Werkt hier het oude recht? Nee. Het testament is opgemaakt onder oud recht, opgevallen onder oud recht. Art. 69 OW. Je hebt een positie gekregen onder oud recht die niet zomaar aangetast kan worden. Echter hier is sprake van een uitzondering op art. 69 OW. Deze is te vinden in art. 130 OW. Vindt de afwikkeling van een legaat plaats onder nieuw recht? Dan gelden ook de regels van het nieuwe recht!

Voor de vraag of de wettelijke verdeling werkt, is art. 69 OW van belang. Verkregen rechten (dat het kind voor een derde erfgenaam is) worden niet aangetast door nieuw recht. Door nieuw recht zou het kind tenslotte slechts een geldvordering op de langstlevende krijgen. Een aanzienlijk slechtere positie.

Zie sheet 26. Dezelfde casus, maar nu is de boedel opgevallen onder nieuw recht. Ook hier is weer art. 130 OW van toepassing. De vraag of de wettelijke verdeling werkt is nu interessanter. Er staat verder niets in het testament (geen erfgenamen en erfdelen benoemd), dus er valt ook niets uit te leggen. Je zal dus het nieuwe recht dienen te gebruiken. De wettelijke verdeling is derhalve van toepassing. Dit is echter niet met 100 % zekerheid te zeggen. De HR heeft zich hier tot nog toe niet over uitgelaten.

Zie sheet 27. Wat staat hier nou precies? Langstlevende B wordt het vruchtgebruik van de nalatenschap gelegateerd. Er worden verder geen erfstellingen genoemd, dus zowel Echtgenoot B en kinderen C en D zijn erfgenamen.

Werkt de WV hier? Nee. Er is wel voldaan aan het criterium echtgenoot + 1 of meer kinderen als erfgenaam, maar er is ook de bepaling van het vruchtgebruiklegaat. Zou de wettelijke verdeling wel van toepassing zijn, dan zou alles naar B gaan en werkt het testament dus niet meer. Het testament botst in deze situatie dus met de WV. Volgens de Minister moet ook hier aan de hand van uitleg (4:46 BW) een oplossing gevonden worden. Je moet aannemen dat de WV niet van toepassing is.

Overgangsrecht en uitleg: fiscaal volgt civiel: arrest banksaldo:

De testateur heeft een bankrekening waar altijd 5000 euro op heeft gestaan. 'Het banksaldo' is gelegateerd aan B. Vlak voor overlijden heeft de erflater zijn woning verkocht. Het banksaldo bedraagt nu 5000 + 200.000 van

de woning. De erflater overlijdt met een banksaldo van 205.000. De legataris vindt echter dat hij niet 205.000 gelegateerd zou moeten krijgen en geeft aan genoeg te willen nemen met 5000. De legataris en de erfgenaam komen een vaststellingsovereenkomst overeen. Deze werkt keihard en kan zelfs tegen dwingend recht ingaan. De fiscus legt de legataris echter een aanslag op over 205.000. Partijen gaan hierover procederen en de HR geeft het antwoord. Fiscaal dient civiel te volgen. In het geval van een schijnhandeling kan hieraan voorbij worden gegaan.

Wat betreft de Andere Wettelijke Rechten (AWR): de overgangsbepaling die hiervoor van belang is, is art. 126 OW. Nieuwe nalatenschappen kunnen AWR bevatten, oude nalatenschappen kunnen dat niet.

Art. 128 OW wet. Is net zo helder. Nieuw recht = nieuwe legitieme portie. Oud recht = oude legitieme portie. Artikelen 129 en 131 OW spreken over de opeisbaarheid ervan.

Maar: Het testament: ik stel zoon A in de legitieme, opgemaakt in 1990 moet ingekleurd worden met het recht dat toen gold, aldus art. 128 OW. Het kan niet zover gaan dat je de oude legitieme in een nieuwe boedel binnenhaalt. Wat moet je hiermee? Wederom is het antwoord gelegen in een kwestie van uitleg van het testament (4:46 BW.).

Zie sheet 31. "Ik benoem Greenpeace tot erfgenaam van het beschikbaar deel van mijn nalatenschap, waaronder ik versta mijn gehele nalatenschap na aftrek van de aan mijn kinderen toekomende legitieme porties."

Het antwoord ligt in art. 128 OW. De boedel is opgevallen onder nieuw recht (2010) = legitieme naar nieuw recht. Maar: "door uitleg een erfdeel" → Uit het testament volgt dat greenpeace tot erfgenaam is benoemd en de anderen slechts voor de legitieme portie, Door middel van uitleg krijg je eigenlijk vier erfgenamen (greenpeace en de kinderen). Het erfdeel ten grootte van het oude legitieme erfdeel/legitiem portie! Dus geen geldvordering op de voet van de nieuwe legitieme. Voor oude legitieme porties zie art. 961 Oud BW.

Door uitleg is derhalve iedereen erfgenaam voor een deel, berekend aan de hand van art. 961 Oud BW. Daarnaast hebben de drie kinderen nog een geldvordering/legitieme portie naar nieuw recht.

In de klapper wordt het duidelijker uitgelegd. Nr. 14. "over oude testamenten, uitleg en legitieme porties. Wat kan oud recht nog helen?"